

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่อง มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด: การศึกษาในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์ เป็นงานวิจัยทางคติชนวิทยาที่ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้านในภาคอีสาน ประเทศไทย โดยใช้งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น ที่จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นกรณีศึกษา งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม คติการสร้างพิธีกรรม องค์ประกอบและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น ด้วยทประกอบพิธีกรรมที่สำคัญคือ คัมภีร์ใบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น ฉบับวัดป่าสักคาราม ผู้วิจัยได้ปริวรรตจากอักษรธรรมอีสานเป็นภาษาไทยปัจจุบันและได้นำมาใส่ไว้ในภาคผนวกของงานวิจัยนี้ ส่วนข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บในช่วง พ.ศ.๒๕๕๒ – พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเก็บข้อมูลภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท่าม่วง รวมทั้งข้อมูลพิธีกรรมในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น โดยใช้วิธีการโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์

ผลการวิเคราะห์ห่ม โนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปได้ดังนี้

ในการประดิษฐ์งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น พระครูสิลาสารภรณ์ เจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง ใช้มโนทัศน์ในการสร้างพิธีกรรมที่สำคัญ ๑ ประการ คือ มโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมจากคัมภีร์ใบลาน มโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมจากความเชื่อเรื่องบุญกรรมและมโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมเพื่อการรวมกลุ่มทางสังคม

มโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมจากคัมภีร์ใบลาน เป็นการนำคัมภีร์ใบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น มาสร้างพิธีกรรมให้เป็นรูปธรรม โดยการใช้ชื่อคัมภีร์ใบลานในการสร้างชื่อ

ของพิธีกรรม การประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีจากข้อความในคัมภีร์ไบเบิล และการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้พิธีกรรมจากความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์ไบเบิลจึงไม่ได้เป็นเพียงตัวบทประกอบพิธีกรรมแต่ยังเป็นที่มาของมโนทัศน์การประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีและการปฏิบัติตนในพิธีกรรม นับเป็นการเผยแพร่และจรจร โลงพระพุทธรูปศาสนาโดยการสร้างวัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรมตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจพุทธธรรมอันเป็นการสร้างศรัทธาในพุทธศาสนา

มโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมจากความเชื่อเรื่องบุญกรรมมีที่มาจากการทำงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธ์เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนา พระสงฆ์ผู้เป็นผู้ประกอบพิธีหลักจึงประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีต่างๆ เป็นรูปธรรมเพื่อยืนยันว่าผู้เข้าร่วมพิธีจะได้รับผลบุญจากการฟังธรรมเทศนารวมทั้งได้รับผลบุญจากการได้ฟังพระสงฆ์สวดคัมภีร์ไบเบิลเรื่อง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ ความเชื่อเรื่องบุญกรรมจึงเป็นมโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมอีกประการหนึ่งเพื่อสร้างกาละและเทศะให้พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ได้สั่งสมผลบุญ

ส่วนมโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมเพื่อการรวมกลุ่มทางสังคมเกิดจากความตั้งใจของพระครูสิลาสาราภรณ์ที่จะทำให้งานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธ์มีบทบาทในการสร้างความสามัคคีให้คนในชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้สึกความเป็นพวกเดียวกัน ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธ์จึงมีการแบ่งหน้าที่ของคนในชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่การเตรียมงานจนแล้วเสร็จพิธีกรรม

ส่วนการใช้สัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธ์ ผู้วิจัยพบว่ามีทั้งวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อความหมายหลายประการในพิธีกรรม

วัตถุสัญลักษณ์แทนพระธรรมคำสอน มีการประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีที่สื่อความหมายแทนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น “หอบูชา” แทนพุทธคุณ ๘ ประการ “พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม” แทนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า วัตถุสัญลักษณ์แทนพระธรรมคำสอนที่ประดิษฐ์ขึ้นนี้จึงถือเป็นการนำหมวดธรรมทางพระพุทธศาสนาอันหลากหลายมาตีความเพื่อสร้างเป็นเครื่องประกอบพิธี

วัตถุสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติ มีการนำความเชื่อเรื่องเทวดามาสร้าง “หอบูชาเทวดา” และมีการนำเอาพลังอำนาจเหนือธรรมชาติมาสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับสายสัญญาณและน้ำมันซึ่งเป็นเครื่องประกอบพิธี จึงเป็นการนำพลังอำนาจเหนือธรรมชาติตามความเชื่อมาสร้างประโยชน์ในพิธีกรรม

วัตถุสัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ มีการนำข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันมาเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความสบายใจและรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิต เช่น มีการนำข้าวและภาชนะใส่ข้าวมาเป็นเครื่องประกอบพิธีเพื่อสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของการทำนา หรืออุปกรณ์หาปลาแทนความอุดมสมบูรณ์ของอาชีพประมง วัตถุสัญลักษณ์ในข้อนี้จึงสัมพันธ์กับสภาพของชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรและการประมง

พฤติกรรมสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นมีการใช้เสียงสวดคาถา การใช้เครื่องดนตรี เช่น กลอง ฉิ่ง และการร้อง เล่น เต้นฟ้อนในพิธีกรรม เพื่อสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติให้เกิดบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคลในการประกอบพิธีกรรม

ผลการวิเคราะห์หมื่น โททัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างไรเหตุผลแต่มีความเชื่อและเรื่องเล่ามารองรับ คือมีทั้งการใช้เรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาอธิบายเครื่องประกอบพิธีที่ประดิษฐ์ขึ้น มีการสร้างสัญลักษณ์จากการตีความจากคัมภีร์ไบเบิลเรื่อง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น ให้การสร้างพิธีกรรมเป็นรูปธรรมโดยการประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีบางอย่างจำนวนแปดหมื่นสี่พันชั้น เช่น ประรูป ประทีป ธงช่อธงไชย รวมทั้งสัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์มาปรับใช้ในพิธีกรรม งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นจึงเป็นตัวอย่างของ “พิธีกรรมประดิษฐ์” ที่นำไปสู่การสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาอันตรงกับสมมุติฐานที่ผู้วิจัยตั้งไว้ว่า

“งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นที่บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพิธีกรรมประดิษฐ์ ซึ่งมีการสร้างสัญลักษณ์จากคัมภีร์ไบเบิลเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น และคติความเชื่ออื่นๆ ในชุมชนให้เป็นรูปธรรมผ่านเครื่องประกอบพิธีและบริบทของพิธีกรรม เพื่อสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา”

ในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า พระครูสีลสาราภรณ์ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในท้องถิ่นภาคอีสานมีบทบาทสำคัญในการประดิษฐ์ประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมใน “งานบุญเดือนสาม” และการประดิษฐ์งานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ให้เป็นพิธีกรรมหลักของชุมชน ในแง่หนึ่งจึงแสดงให้เห็นว่าในสังคมอีสานพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยท่านเป็นผู้ริเริ่มในระยะแรกและส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมให้คนในสังคมได้มีโอกาสมาพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน ในแง่หนึ่งจึงเห็นได้ว่าพระสงฆ์ในท้องถิ่นได้สร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้กับชาวบ้านในภาคอีสาน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายผลใน ๒ ประเด็น คือ เปรียบเทียบงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์กับการศึกษาพิธีกรรมอื่นๆ ในภาคอีสาน และงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ในฐานะ “ประเพณีประดิษฐ์”

๕.๒.๑ เปรียบเทียบงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์กับการศึกษาพิธีกรรมอื่นๆ ในภาคอีสาน

ที่ผ่านมาได้มีวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยสนใจศึกษาประเพณีพิธีกรรมของภาคอีสาน เช่น ประสบสุข ฤทธิเดช (๒๕๓๗) ศึกษา พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตร บ้านหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม สมพร พิมรัตน์ (๒๕๔๐) ศึกษา ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด มุรี พันทวี (๒๕๔๓) ศึกษา ภูมิปัญญาและโลกทัศน์ของชาวอีสานกรณีสร้างงานศิลป์พื้นบ้านในงานบุญเวส เป็นต้น งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาพิธีกรรมของภาคอีสานส่วนใหญ่เน้นการเก็บข้อมูลจากภาคสนามและวิเคราะห์ความเชื่อจากพิธีกรรม วิเคราะห์องค์ประกอบและภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม ซึ่งพิธีกรรมที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมในสังคมประเพณีดั้งเดิม และวิเคราะห์ในแง่การปรับเปลี่ยนพิธีกรรม เช่น ภักดี เอื้อราษฎร์ (๒๕๔๐) ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ด กับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ในแง่การศึกษาตัวบทประกอบพิธีกรรม เท่าที่ผ่านมาจะเน้นเก็บข้อมูลมุขปาฐะ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เช่น วิชาญณ์ เทศน์ธรรม (๒๕๔๑) ศึกษา รูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ

อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ส่วนงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวบทอันเป็นข้อมูลลายลักษณ์จากคัมภีร์ไบเบิล เรื่อง *แปดหมื่นสี่พันพระชนมพรรษา* มาประกอบกับการศึกษาบริบทในพิธีกรรมซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตัวบทคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่อชุมชนที่นับถือพุทธศาสนา

งานวิจัยเล่มนี้จึงถือได้ว่าเป็นการศึกษาพิธีกรรมที่ “ประดิษฐ์” ขึ้นใหม่ อันเป็นข้อมูลคติชนที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมอีสานปัจจุบันซึ่งมีวิถีการดำรงชีวิตแตกต่างไปจากอดีต ข้อมูลพิธีกรรมที่นำมาศึกษาในครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่าแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสาร แต่พิธีกรรมก็ยังเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับคนในสังคมที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนและไม่มั่นคงในชีวิต

การศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรม เท่าที่ผ่านมามีงานวิจัยของ สุริยา สมุทรคุปต์และพัฒนา กิตติอาษา ศึกษาสัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟ (๒๕๓๓) และศึกษาเรื่องบุญแห่สของชาวอีสาน (๒๕๓๔) พิเชฐ สายพันธุ์ (๒๕๓๕) ศึกษาพิธีบูชาสัตตนาครา ที่จังหวัดนครพนม แม้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์จะได้กล่าวถึงพฤติกรรมสัญลักษณ์และวัตถุสัญลักษณ์ แต่ในการวิเคราะห์นั้นได้วิเคราะห์ในภาพรวมของสัญลักษณ์หลักในพิธีกรรม ส่วนงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แยกวิเคราะห์วัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ให้เห็นชัดเจนดังที่ได้สรุปมาแล้วข้างต้น

๕.๒.๒ งานบุญแปดหมื่นสี่พันพรรษา: การศึกษาในฐานะประเพณีประดิษฐ์

ที่ผ่านมามีผู้นำแนวคิดเรื่อง “ประเพณีประดิษฐ์” มาศึกษาพิธีกรรมในสังคม คือ บัวไข เพ็ญพระจันทร์ (๒๕๕๑) ศึกษาเรื่อง การฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลในยุคจินตนาการใหม่ ของประเทศลาว ซึ่งเน้นการศึกษาประเพณีประดิษฐ์ในระดับรัฐ การต่อรองกับอำนาจรัฐ โดยที่รัฐมีส่วนในการสร้างประเพณีประดิษฐ์และงานของเอกรินทร์ ฟิ่งประชา (๒๕๔๕) ศึกษา ความเชื่อเกี่ยวกับพระราหูแห่งวัดศิระชะทอง

ในด้าน บทบาทของ “ประเพณีประดิษฐ์” ในงานของเอกรินทร์ ฟิ่งประชา (๒๕๔๕) สะท้อนหน้าที่ประเพณีประดิษฐ์ที่มีต่อชุมชน ส่วนงานวิจัยนี้ผู้วิจัยพบว่าประเพณีประดิษฐ์มีหน้าที่ที่สำคัญ ช่วยให้คนในชุมชนท่ามวงและชุมชนใกล้เคียงมีการปรับตัวในโลกสมัยใหม่ที่ถูกกำหนดด้วยกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การศึกษา ที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนและความไม่มั่นคง

ในชีวิต ดังนั้นผู้คนยังคงต้องการที่พึ่งทางใจอันช่วยให้เกิดความสบายใจ จึงมีการประดิษฐ์ พิธีกรรมขึ้นใหม่โดยอาศัยพื้นฐานความเชื่อจากอดีตมาปรับใช้ ในระดับสังคมโดยรวม งานบุญ แปลหมิ่นสี่พันขันธแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งเป็นการรวมพลังของคนใน สังคม

ในฐานะของ “ประเพณีประดิษฐ์” งานบุญแปลหมิ่นสี่พันขันธ สะท้อนให้เห็น ความสัมพันธ์ของคนอีสานกับประเพณีที่สืบทอดมาในอดีต เนื่องจาก “ประเพณีประดิษฐ์”ทั้งหลาย มักใช้ประวัติศาสตร์เป็นตัวสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำและเป็นตัวเชื่อมประสานสาย สัมพันธ์ของผู้คน”^๑ ดังจะเห็นได้ว่าในงานบุญแปลหมิ่นสี่พันขันธมีการใช้พิธีกรรมในการสร้าง เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชน การสร้างสายสัมพันธ์ของผู้คนโดยอ้างอิงกับประวัติศาสตร์นี้ เห็นได้จากกลุ่มคนที่เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนท่าม่วงและชุมชนใกล้เคียงที่ เชื่อว่าครั้งหนึ่งเคยอพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังนั้นประวัติศาสตร์ที่ถูก สร้างขึ้นโดยคนในชุมชนจึงเป็นตัวสร้างประโยชน์ให้กับประเพณีประดิษฐ์ ถึงแม้ว่าจะมีการแตก บ้านออกไปเป็นหมู่บ้านอื่นๆ เช่น บ้านหนองสิม หนองแดง บ้านนากระดืบ แต่ผู้คนที่แตกบ้าน ออกไปเหล่านั้นก็ยังคงมาเป็นกำลังสำคัญในงานบุญแปลหมิ่นสี่พันขันธ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนท่าม่วงก็เพื่อให้พิธีกรรม “ประดิษฐ์” ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมีความน่าเชื่อถือเพราะมีเรื่องเล่าที่สร้างขึ้นมารองรับ พิธีกรรมที่ชาวบ้านสร้าง ขึ้นจึงไม่ได้สร้างขึ้นอย่างไรเหตุผลแต่สร้างขึ้นจาก “รากเหง้า” ที่ชาวบ้านเชื่อและเป็นเรื่องเล่าของ ชุมชน

การศึกษางานบุญแปลหมิ่นสี่พันขันธ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดจึงเป็น ตัวอย่างของการศึกษาประเพณีประดิษฐ์ของชาวบ้านที่รัฐยังไม่ได้เข้าไปมีอำนาจในการจัดการ ซึ่ง การศึกษาในครั้งนี้เน้นการวิเคราะห์พิธีกรรมที่พระสงฆ์และคนในชุมชนช่วยกันประดิษฐ์ขึ้น จึง นับเป็นงานวิจัยที่ “บุกเบิก” การศึกษาประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนหมู่บ้านของไทย

^๑ คาริน อินทร์เหมือน. “แนวคิดเรื่องการประดิษฐ์ประเพณี จาก “Introduction: Inventing Tradition” ของอิริคฮอบบอสม์,” วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา. 21(1) 198-202, 2545.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการนำแนวคิดเรื่องประเพณีประคิษฐ์ไปศึกษาพิธีกรรมในชุมชนอื่นๆ ในสังคมไทย หรือศึกษาประเพณีประคิษฐ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย หรืออาจศึกษาในเชิงเปรียบเทียบประเพณีประคิษฐ์ระดับรัฐกับระดับชาวบ้าน
๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาของคัมภีร์ไบเบิลในเรื่อง *แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์* ที่พบในวัดต่างๆ ในภาคอีสานต่อไป